

Jacek Romanek

Kadra kierownicza radzyńskiej Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w latach 1944-1946

Radzyński Rocznik Humanistyczny 10, 67-91

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RADZYŃSKI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
tom 10, 2012

Jacek Romanek
Instytut Pamięi Narodowej Oddział w Lublinie

Kadra kierownicza radzyńskiej Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w latach 1944-1946

Tworzenie w lipcu 1944 r. przez członków lokalnych struktur AL-PPR oraz osób z nimi sympatyzujących Milicji Obywatelskiej nie było oparte na wykrystalizowanej koncepcji jej znaczenia i roli w komunistycznych założeniach ustrojowych państwa. W takiej sytuacji nowa formacja była traktowana jako organ porządkowy powstający równolegle do rad narodowych. Powoływane samorzutnie struktury milicji, czy też straży obywatelskiej, gdyż w pierwszym okresie nie sprecyzowano dokładnie ich nazwy, miały spełniać rolę aparatu porządkowego współpracującego ściśle z radami, na których nałożono obowiązek zapewnienia nowej strukturze pomieszczeń i środków utrzymania¹. Nie można jednak pominąć tak istotnej kwestii, jaką był fakt, iż tworzenie przez komunistów milicji stało się przeciwwagą dla istniejącej w chwili opuszczenia ziem polskich przez niemieckiego okupanta drugiej i zarazem odmiennej biegunowo formacji porządkowej jaką był Państwowy Korpus Bezpieczeństwa. Powstały jeszcze w okresie okupacji PKB został przygotowany przez polskie państwo podziemne do przejęcia w momencie wyzwolenia funkcji policyjno-porządkowej. Skalę jego organizacji potwierdza chociażby fakt, iż w takich miastach jak: Chełm, Kraśnik, Krasnystaw czy Tomaszów Lubelski to te struktury jako gospodarze witały wkraczającą Armię Czerwoną oraz formacje polskie.

¹ P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944-1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004, s. 36.

Widoczny w początkowym okresie swoisty liberalizm przedstawicieli PKWN oraz MO wobec politycznych konkurentów, jakimi byli członkowie PKB, wynikał przede wszystkim ze słabości tych pierwszych. W takiej sytuacji skład personalny nowej formacji okazał się niezwykle różnorodny, a w jej szeregach znalazła się zarówno duża grupa członków AL/PPR, PKB, bezpartyjnych, czy też zwykłych karierowiczów. Wszystko to stało się czynnikiem, który w początkowym okresie kształtowania milicji stał się jednym z zasadniczych elementów jej funkcjonowania. Tym bardziej istotnym, że skład personalny, obok podstaw prawnych, stanowił jeden z decydujących czynników w organizacji, a następnie funkcjonowaniu każdej formacji. Kwestie związane z tym zagadnieniem w odniesieniu do powiatu radzyńskiego nie doczekały się do chwili obecnej szczegółowej analizy. Zachodzi tym samym uzasadniona potrzeba wypełnienia tej luki, tym bardziej istotna, iż tworzenie w 1944 r. jednego z komunistycznych organów władzy jest ważnym elementem w procesie jej instalacji na tym terenie.

Przyjęte w artykule ramy chronologiczne stanowią jeden z najbardziej dynamicznych okresów tworzenia się radzyńskiej komendy. Datę początkową stanowi moment wyzwolenia powiatu spod okupacji niemieckiej. Natomiast cezurą kończącą jest rok 1946 r., kiedy to grudniowe raporty Komendy Powiatowej informują, iż na skutek podejmowanych do tego okresu reorganizacji usunięto z szeregów MO zdecydowaną większość funkcjonariuszy politycznie i moralnie nieodpowiadających przyjętym wymaganiom, formując jej skład zgodnie z założeniami pożądanym przez nową władzę.

Podstawę źródłową artykułu stanowią materiały administracyjne o charakterze sprawozdawczym i opiniodawczym oraz akta personalne funkcjonariuszy wytworzone przez Komendę Powiatową MO w Radzynie oraz jej organ nadrzędny Komendę Wojewódzką w Lublinie. Należy jednak pamiętać, iż materiały te charakteryzują się dużą niekompletnością i to zarówno pod względem zachowania, jak i wytworzenia. Istotnymi z punktu poznawczego są również materiały wytworzone przez szefa i struktury Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Radzynie, zawierające szereg ocen odnoszących się zarówno do stopnia organizacji struktur powiatowych milicji, jak i jej poszczególnych funkcjonariuszy. Wszystkie te materiały znajdują się w zasobie archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie. Równie cennym materiałem dla zobrazowania badanej kwestii stanowią akta zgromadzone w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie w zespołach Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie oraz Komitetu Powiatowego PPR w Radzynie Podlaskim.

Głównym celem niniejszego artykułu było odtworzenie kadry kierowniczej radzyńskiej Komendy Powiatowej MO w pierwszym okresie jej organizacji i funkcjonowania. Analiza tego zagadnienia, jako jednego z elementów składowych procesu przejmowania przez komunistów władzy, ma w ocenie autora podstawowe znaczenie w zrozumieniu mechanizmów jej tworzenia w tym powiecie. W miarę możliwości, występujące w tekście nazwiska opatrzone szczegółowymi informacjami biograficznymi zamieszczonymi dla większej przejrzystości tekstu w przypisach rzeczowych.

Wraz z ogłoszeniem 22 lipca 1944 r. dekretu PKWN oraz postępującym wypieraniem Niemców z Lubelszczyzny komuniści rozpoczęli tworzenie politycznych struktur władzy wykonawczej. Równolegle z organizowanym przez PKWN od sierpnia 1944 r. aparatem bezpieczeństwa, przystąpiono do tworzenia struktur wojewódzkich i powiatowych Milicji Obywatelskiej, która zgodnie z uchwalonym 27 lipca 1944 r. dekretem podlegała dyspozycji rad narodowych. W okólniku wydanym 14 sierpnia 1944 r. przez Komitet Obwodowy Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie zalecano, aby kadre kierowniczą milicji stanowiły osoby wywodzące się z Armii Ludowej, natomiast jej członkami zostawały osoby politycznie oddane sprawie „walki o władzę mas pracujących”. Zalecając jednocześnie szczegółowo sprawdzanie życiorysów wszystkich kandydatów do tej formacji². Pozycja i poparcie jakim dysponowali członkowie PPR-AL, w tym niedostatek własnych kadr sprawił, iż w pierwszym okresie organizacyjnym część posterunków została obsadzana przez członków i sympatyków BCH lub AK. Ludowcy, a przede wszystkim członkowie PKB stali się w takiej sytuacji największym konkurentem komunistów w uzyskaniu zdecydowanych wpływów w milicji. Widocznemu przede wszystkim na szczeblu gminnym i odpowiadającemu ogólnie poziomowi organizacji konspiracji ludowej podczas okupacji³. W przeciwieństwie do Komendy Powiatowej gdzie inicjatywa organizacyjna leżała zdecydowanie po stronie komunistów lub osób z nimi sympatyzujących.

Pierwszym komendantem powiatowym MO w Radzynie został Mikołaj Meluch⁴, od września 1942 r. członek Gwardii Ludowej, a następnie Armii Ludowej,

² Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie (dalej: KW PPR w Lublinie), sygn. 14., Okólniki Komitetu (Obwodowego) Wojewódzkiego PPR w Lublinie 1944-1948.

³ Zob. J. Romanek, *Bataliony Chłopskie [w] Ziemia radzyńska 1939-1944*, red. D. Magier, Radzyń Podlaski 2010.

⁴ Mikołaj Meluch, s. Grzegorza i Anny, ur. 4 grudnia 1920 r. (podaje również rok 1921) w Ostrowie Lubelskim w pow. Włodawa (w innych życiorysach podaje również miejsce urodzenia Kowel, co było związane z faktem, iż jego matka ewakuowała się pod koniec I wojny światowej do Rosji), narodowość białoruska, bezwyznaniowy, rolnik, ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Od 17 roku życia członek KZMP. Od 1940 r. ukrywał się przed Niemcami, w 1941 r. nawiązał kontakt z grupami partyzantki sowieckiej. W Gwardii Ludowej i PPR od września 1942 r. Od 1943 r. dowódca plutonu sztabowego Obwodu nr 2 (Lubelskiego), a następnie szef wywiadu Okręgu 4 AL. W chwili wyzwolenia otrzymał polecenie organizacji posterunków Milicji Obywatelskiej oraz struktur Urzędu Bezpieczeństwa na terenie powiatu radzyńskiego. Następnie został komendantem powiatowym MO w Radzynie, którym był do 29 grudnia 1944 r. kiedy to został przeniesiony na równorzędne stanowisko do KPMO w Siedlcach (podawana jest również data 5 stycznia 1945 r.). Podczas pełnienia służby w KPMO w Siedlcach podejrzany o popełnienie szeregu nadużyć. W dniu 10 kwietnia 1946 r. przeniesiony z woj. lubelskiego do dyspozycji KGMO. W dniu 13 września 1946 r. przeniesiony do dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Gdańsku, w listopadzie 1946 r. prowadzono wobec niego dochodzenie w sprawie bezprawnego aresztowania, bicia i szantażowania zatrzymanych – umorzone w związku z jego przeniesieniem. Z dniem 7 czerwca 1947 r. mianowany na stanowisko komendanta powiatowego MO w Szczytnie (zatwierdzony na to stanowisko 5 lipca 1947 r.). Źle oceniany ze swej pracy, jako osoba która w ogóle nie wywiązuje się ze swych obowiązków i ma zły stosunek do podwładnych. Z dniem 10 listopada 1947 r. przeniesiony do dyspozycji KGMO, od 5 stycznia 1948 r. na stanowisku adiutanta Komendanta Głównego. W dniu 15 lutego

pełniący w dniu ogłoszenia Manifestu PKWN funkcję szefa wywiadu Okręgu 4 AL. Meluch już od 1940/41 r. wchodził w skład „grupy Dawida Osetyńca” operującej w rejonie lasów parczewskich, a następnie został wybrany w skład sztabu Okręgu GL/AL⁵. W chwili wkroczenia na teren powiatu Armii Czerwonej, a wraz z nią komunistów, Meluch otrzymał od rady narodowej polecenie organizacji na tym terenie posterunków milicji. Kolejną osobą, która z nadania komunistów uzyskała pełnomocnictwo do tworzenia zarówno na obszarze powiatu radzyńskiego, łukowskiego, jak i włodawskiego rad narodowych oraz wspierania analogicznych działań w stosunku do milicji, był Bazyli Abramiuk⁶. Abramiuk, podobnie jak Meluch, był w okresie okupacji aktywnym działaczem komunistycznym i członkiem PPR/AL oraz uczestnikiem walk z Niemcami w lasach parczewskich. W pierwszym etapie budowy struktur milicji na szczeblu komendy powiatowej zasilili go przede wszystkim byli partyzanci AL oraz osoby polecane przez tworzone pośpiesznie kierownictwo PPR. W gminach działania organizacyjne wsparli w pierwszym rzędzie „towarzysze”, którzy trafili do struktur PPR/AL w ostatnich miesiącach a nawet tygodniach okupacji niemieckiej. Można tu wymienić chociażby Henryka Lato⁷, który – jak podawał w swym życiorysie – przynależał do AL dopiero od

1949 r. przeniesiony do dyspozycji Głównego Zarządu Informacji KBW, od 19 marca 1949 r. inspektor Wydziału I Oddziału III Zarządu Informacji KBW, od 14 maja 1949 r. starszy oficer śledczy I-go Pułku KBW, a od 5 września 1949 r. słuchacz rocznej szkoły CW MBP. Zwolniony na własną prośbę z dniem 30 kwietnia 1952 r. Przyjęty powtórnie do pracy w MSW na stanowisko oficera ochrony Sekcji 2, Wydz. III. Od 3 grudnia 1960 r. powołany ponownie do wojskowej służby zawodowej i przekazany do dyspozycji Dyr. BOR. W dniu 13 kwietnia 1966 r. odwołany z zajmowanego stanowiska i skreślony z ewidencji w związku ze śmiercią (AIPN Lu, sygn. 0357/584, Karta ewidencyjna funkcjonariusza Mikołaja Melucha; AIPN BU, sygn. 01753/85, t. 1-5, Akta funkcjonariusza Mikołaja Melucha). Zob. również: W. Charczuk, *Mikołaj Meluch – kat podlaskiego podziemia niepodległościowego 1945-1946*, Radzyński Rocznik humanistyczny t. 7, 2009, s. 167-173 (przyp. red.).

⁵ B. B. Borysiuk, *Lata Walki. PPR, GL i AL na północnej Lubelszczyźnie 1942-1944*, Warszawa 1981, s. 79, 97.

⁶ Bazyli Abramiuk s. Antoniego i Barbary, ur. 6 kwietnia 1899 r. we wsi Chmielów w gminie Dębowa Kłoda pow. Włodawa, narodowość polska, bezwyżnaniowy, ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. W okresie od 1914 do 1919 r. przebywał w Rosji, gdzie do 1917 r. służył w jednostkach kolejowych, biorąc udział w rewolucji po stronie czerwonych. W 1919 r. został zwolniony z wojska i na polecenie swych przełożonych powrócił z całą rodziną do Polski i rozpoczął pracę polityczną w miejscu zamieszkania. Za swą działalność został zatrzymany przez Policję Państwową w 1919 r. lecz z braku dowodów zwolniony. Powołany w 1919 r. do wojska brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Jednocześnie w ramach działalności wyrotowej w Wojsku Polskim, tworzył w jego szeregach komórki bolszewickie. W 1924 r. wstąpił do KPP i był jej członkiem aż do rozwiązania. W 1928 r. zabił podczas kłótni brata, za co został skazany na karę więzienia, którą odbywał do 1933 r. W 1943 r. wstąpił do PPR pełniąc obowiązki komendanta garnizonu GL na terenie pow. Włodawa, a następnie łącznika sztabowego między oddziałami AL. W 1944 r. wybrany na drugiego sekretarza powiatowego PPR we Włodawie, w kwietniu 1944 r. otrzymał polecenie organizacji Żandarmerii Polowej, w której był szefem plutonu. W dniu 21 lipca 1944 r. dostał się do niewoli niemieckiej w lasach Parczewskich. Dzień później zbiegł i dołączył do Armii Czerwonej, z którą brał udział w walkach o Parczew. W kolejnych dniach uczestniczył w rozbrajaniu oddziałów AK, a następnie w organizacji z ramienia komunistów Milicji Obywatelskiej i Rad Narodowych w powiatach Włodawa, Radzyń i Łuków. Od 22 lipca 1944 r. został komendantem posterunku MO Parczew, od 10 kwietnia 1945 r. przeniesiony na komendanta posterunku miejskiego MO we Włodawie, 15 sierpnia 1945 r. przeniesiony na stanowisko referenta Służby Śledczej KPMO w Lubartowie, 10 kwietnia 1947 r. przesunięty na równorzędne stanowisko do KPMO w Chełmie (AIPN Lu, sygn. 0237/123, Akta funkcjonariusza Bazylego Abramiuka).

⁷ Henryk Lato, „Wąsik” s. Antoniego i Marii, ur. 29 sierpnia 1916 r. w Lublinie, narodowość polska,

wiosny 1944 r. Lato wstąpił do milicji w pierwszych dniach po wkroczeniu wojsk sowieckich, początkowo w Lubartowie, z którego po paru dniach został przydzielony do posterunku w Parczewie, a następnie w Międzyrzecu Podlaskim jako jego komendant⁸. W gminie Wołyń organizatorem zarówno miejscowego posterunku, jak i komórek PPR był przedwojenny komunista Roman Jakubowski, który za swą aktywność został skierowany kilka tygodni później do Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Lublinie⁹. Analizując jednak proces tworzenia posterunków gminnych – oczywiście na tyle, ile pozwalają zachowane źródła – widać wyraźnie, iż na tym poziomie dominacją komunistów była znacznie mniejsza. W efekcie czego w skład posterunków gminnych znacznie częściej trafiały osoby sympatyzujące z PPR lub zwykli karierowicze, którzy upatrywali w niej możliwość społecznego awansu. Wielokrotnie nie posiadający zarówno odpowiedniej wiedzy, jak i nastawienia do pracy. Na terenie gminy Zahajki organizatorem posterunku był Jan Chodźko¹⁰, który podczas okupacji nie działał w żadnych strukturach konspiracyjnych. Formalnie do milicji został przyjęty 15 sierpnia 1944 r.¹¹ Podobnie jak w innych powiatach, konkurentem komunistów w organizacji zarówno milicji, jak i władz administracyjnych, byli ludowcy. To z ich inicjatywy powołano między innymi pierwszy posterunek MO w gminie Misie, gdzie zastępcą komendanta został Tadeusz Głowniak¹², przyjęty do milicji w pierwszych dniach sierpnia. Spośród

bezwyznaniowy, ukończył 7 klas szkoły powszechnej, w 1939 r. został powołany do wojska i brał udział w wojnie obronnej, wiosną 1944 r. wstąpił do oddziału AL operującego na terenie lasów parczewskich. W chwili wyzwolenia wstąpił do MO na terenie Lubartowa, skąd został przydzielony kolejno do Parczewa, Radzyna, a następnie Międzyrzecza, gdzie został komendantem posterunku MO. W dniu 21 października 1947 r. przeszedł do pracy w WUBP w Lublinie, zwolniony z dniem 11 maja 1948 r. w związku z dezercją (AIPN Lu, sygn. 028/952, Akta osobowe funkcjonariusza Henryka Lato).

⁸ AIPN Lu, sygn. 028/952, k. 10.

⁹ Roman Jakubowski, s. Kazimierza i Stanisława, ur. 2 października 1917 r. w Kamionce pow. Sokółów, narodowość polska, w 1936 r. wstąpił do KPP na stanowisku dzielnicowego. W 1939 r. został powołany do wojska, podczas wojny obronnej 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej, z której zdołał zbiec. W chwili wyzwolenia wstąpił do MO, rozpoczynając organizację milicji oraz komórek PPR w Wołyńcu. W styczniu 1945 r. po ukończeniu Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Lublinie został awansowany na zastępcę komendanta powiatowego do spraw polityczno-wychowawczych KPMO w Radzynie (AIPN Lu, sygn. 0237/304, Akta funkcjonariusza Romana Jakubowskiego).

¹⁰ Jan Chodźko, s. Piotra i Józefy, ur. 16 czerwca 1923 r. we wsi Łózki w gm. Zahajki, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do MO przyjęty formalnie 1 września 1944 r., jako komendant posterunku MO w Zahajkach. Od 15 października 1945 r., przeszedł do pracy w PUBP w Radzynie. Po kilku miesiącach został ponownie odkomenderowany do KPMO w Radzynie. Zginął 14 lutego 1946 r. w starciu z podziemiem zbrojnym. W grudniu 1946 r. umorzono prowadzone wobec niego oraz kilku innych funkcjonariuszy MO i UB postępowanie dotyczące strzelaniny i zabójstwa w sierpniu 1946 r. we wsi Żerocin Feliksa Miszczuka i postrzeleniu dwóch innych osób (AIPN Lu, sygn. 0236/56, Akta funkcjonariusza Jana Chodźko; AIPN Lu, sygn. 0237/154, Akta funkcjonariusza Jana Chodźko; AIPN BU 0952/114, Zespół nr 61 WUBP Lublin, teczka 1, k. 31).

¹¹ AIPN Lu, sygn. 0236/56, Akta funkcjonariusza Jana Chodźko, k. 2; AIPN Lu, sygn. 0237/154, Akta funkcjonariusza Jana Chodźko, k. 1-4.

¹² Tadeusz Głowniak, „Marek” (podczas okupacji używa nazwiska Józef Marczak), s. Emiliana i Leontyny, ur. 17 październik 1921 r. w Kąkolewnicy, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, w latach 1935-1939 ukończył szkołę zawodową. Przed wojną członek ZMW „Wici”. W 1942 r. wywieziony do Niemiec na roboty skąd po 3 miesiącach ucieka. Po powrocie do domu organizuje w 1942 r. placówkę BCH na terenie Kąkolewnicy, a następnie obejmuje funkcję komendanta Oddziału

kierownictwa radzyńskiej komendy wszyscy, poza komendantem, deklarowali narodowość polską. Sam Meluch podawał w swym życiorysie narodowość białoruską (choć w niektórych kwestionariuszach również ukraińską). Kolejną równie istotną kwestią pozostawała sprawa wyszkolenia i kwalifikacji przyjmowanych funkcjonariuszy, którzy nie dysponowali odpowiednią wiedzą dotyczącą funkcjonowania organów porządkowych.

Zaskakujący skład osobowy nowej formacji, a przede wszystkim fakt, iż część funkcjonariuszy rekrutowała się z biegunowo odmiennych środowisk, niósł dla komunistów konieczność jak najszybszego uregulowania tej kwestii, stając się w kolejnych miesiącach jednym z najważniejszych, obok szkolenia, czynników organizacji milicji.

Sama Komenda Powiatowa w Radzynie została zorganizowana w początkach sierpnia 1944 r.¹³ Jedną z pierwszych szerszych wzmianek odnoszących się do jej tworzenia jest sprawozdanie ze zjazdu delegatów PPR Obwodu Lubelskiego z 20-21 sierpnia 1944 r. Przybyli na niego przedstawiciele powiatu radzyńskiego informowali, iż mimo, że obecnie do milicji przeszła duża część aktywu PPR, to znajduje się w niej nadal dużo członków BCh pozostających pod wpływem AK¹⁴. Zapewne pod wpływem ustaleń zapadłych podczas tego zjazdu, działacze biorący udział cztery dni później w konferencji KP PPR w Radzynie nakazali kierownictwu komendy przyjmowanie do milicji tylko osób o poglądach demokratycznych oraz w pełni oddanych nowej władzy¹⁵.

W jednym z pierwszych szczegółowych zestawień stanu osobowego radzyńskiej komendy jej skład miał wynosić ogółem 209 funkcjonariuszy z czego 7 to pracownicy kuchni. Najmniejszą obsadę posiadał posterunek Zahajki liczący wówczas 6 osób, pozostałe liczyły zazwyczaj po 8 lub 9 funkcjonariuszy. Szczegółowo stan ten przedstawiał się następująco:

Posterunek	Stan liczebny
Komenda Powiatowa	10 osób
Radzyń	49 osób oraz 4 pracowników kuchni
Miedzyrzec	24 osoby oraz 3 pracowników kuchni
Biała	8 osób

Specjalnego w Obwodzie 11 Radzyń, pod dowództwem „Piotra”. W czasie okupacji członek SL „Roch”. Z chwilą wyzwolenia wstępuje do MO i pełni funkcję zastępcy komendanta posterunku. Członek SL. Skierowany do Centralnej Szkoły Oficerskiej w Łodzi, po zdaniu której odesłany do KWMO w Lublinie z informacją, iż do pracy polityczno-wychowawczej się nie nadaje. W ocenie jego z maja 1946 r. uznany za osobę niepewną i zwolennika PSL. Od 12 maja 1946 r. dowódca Kompani Operacyjnej KWMO w Lublinie, od 25 listopada 1946 r. p.o. dowódcy w tej kompanii, a od 19 marca 1949 r. st. ref. Wydz. Służby Zewnętrznej. Zwolniony 31 stycznia 1950 r. (AIPN Lu, sygn. Akta osobowe funkcjonariusza Tadeusza Głowniaka).

¹³ AIPN Lu, sygn. 0201/35, Zestawienie statystyczno-opisowe dotyczące powstania i działalności Urzędu Bezpieczeństwa oraz przejawów wrogiej działalności i reakcyjnego podziemia na terenie powiatu radzyńskiego w latach 1944-1960, k. 2.

¹⁴ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 1, s. 7, Konferencje delegatów PPR [woj. Lubelskiego, które odbyły się w okresie 1944-1945: protokoły, wykazy imienne uczestników, zestawienia statystyczne].

¹⁵ Tamże, s. 1, Konferencje Powiatowe – protokoły.

Brzozowy Kąt	8 osób (komendant Henryk Jarmoniuk ¹⁶)
Jabłoń	8 osób
Kąkolewnica	8 osób (komendant Ludwik Łukasiewicz ¹⁷)
Komarówka	9 osób
Milanów	9 osób
Misie	8 osób
Siemień	9 osób
Suchowola	9 osób
Szóstka	8 osób
Tłuściec	12 osób
Wohyń	9 osób (komendant Józef Niemczuk ¹⁸)
Zahajki	6 osób
Żerocin	8 osób (komendant Feliks Tarasiuk ¹⁹)

Z zachowanych na cytowanym wykazie adnotacji wynika, iż do chwili jego sporządzenia (najprawdopodobniej był to październik 1944 r.) funkcjonariusze przyjeżdżący do służby nie złożyli wymaganych podań i życiorysów, które powinny zostać przesłane do województwa²⁰.

*

Podporządkowanie milicji w pierwszym okresie jej tworzenia radom narodowym, a nie kierownikowi Resortu Bezpieczeństwa Publicznego, zmienił dekret z 7 października 1944 r. Mimo podejmowanych zabiegów w utrzymaniu przez milicję pewnej autonomii, dokument ten sankcjonował prawne zasady funkcjonowania tej

¹⁶ Henryk Jarmoniuk, s. Antoniego i Józefy, ur. 19 stycznia 1920 r. we wsi Rudzieniec, gm. Jabłoń, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 2 klasy gimnazjum, w sierpniu 1937 r. został przyjęty do szkoły mechanicznej w Hucie Ludwików w Kielcach. Przez okres okupacji przebywał na terenie gminy Jabłoń. Po wyzwoleniu wstąpił do MO w Brzozowym Kącie, pełniąc od 30 lipca 1944 r. funkcję komendanta tego posterunku. Od 13 lutego 1946 r. mł. ref. gospodarczy KPMO w Radzynie, zatwierdzony od 5 lipca 1947 r. na etat intendenta. W dniu 15 grudnia 1948 r. przeniesiony na stanowisko starszego ref. w Wydz. Zaopatrzenia KWMO w Lublinie, od 1 lutego 1949 r. przekazany do dyspozycji WUBP w Lublinie. Zwolniony 28 lutego 1949 jako element niepewny politycznie (AIPN Lu, sygn. 028/151 Akta osobowe Henryka Jarmoniuka).

¹⁷ Ludwik Łukasiewicz, s. Stanisława, ur. 1 sierpnia 1916 r. w Wilnie, narodowość polska, ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 kursy zawodowe. Od 1938 r. pracował w charakterze szofera, a następnie został powołany do służby wojskowej, którą odbył w 1 Pułku Artylerii. Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. Podczas okupacji nie należał do żadnej organizacji. Po wyzwoleniu wstąpił do milicji (AIPN Lu, sygn. 0237/891, Akta funkcjonariusza Ludwika Łukasiewicza).

¹⁸ Józef Niemczuk, s. Antoniego i Weroniki, ur. 27 lipca 1915 r. we wsi Bezwola, gm. Wohyń, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 5 klas szkoły powszechnej. W roku 1938 powołany do odbycia służby wojskowej w 84 pp. w Pińsku. Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. w czasie której dostał się do niewoli niemieckiej, skąd zdołał zbiec. Ścigany przez Gestapo wstąpił do AK. W dniu 4 września 1944 r. wstąpił do MO na posterunku w Wohyniu, następnie został przeniesiony do pracy w PUBP (AIPN Lu, sygn. 0236/220, Akta funkcjonariusza Józefa Niemczuka; AIPN Lu, sygn. 0237/861, Akta funkcjonariusza Józefa Niemczuka).

¹⁹ Feliks Tarasiuk, s. Bazylego, ur. 16 stycznia 1913 r., w KPMO w Radzynie od 1 sierpnia 1944 r., zabyty 19 kwietnia 1945 r. (AIPN Lu, sygn. 0239/269, Karta funkcjonariusza Feliksa Tarasiuka).

²⁰ AIPN Lu, sygn. 04/831, Wykazy funkcjonariuszy KPMO - Radzyń 1944-45 r., k. 104-107.

formacji, podporządkowując ją ostatecznie aparatowi bezpieczeństwa publicznego. Dekret stwierdzał, że obowiązkiem MO jest strzeżenie porządku wewnętrznego, ochrona własności społecznej oraz zapewnienie bezpieczeństwa, zapobieganie przestępczości i prowadzenie postępowań przygotowawczych w sprawach karnych. Podlegając jednak organom bezpieczeństwa milicja miała także wykonywać ich polecenia w sprawach o charakterze politycznym²¹. Pozwoliło to komunistom rozpocząć niespełna dwa tygodnie później z pomocą UBP pierwszą reorganizację milicyjnych kadr, ograniczoną w rzeczywistości do usunięcia z jej szeregów osób, które w pierwszym rządzie nie odpowiadały stawianym wymaganiom. Zgodnie z rozkazem z 19 października 1944 r., w którym podano, iż wobec licznych przejawów braku dyscypliny oraz ujawnionych wypadków przenikania do MO elementu wrogiego, konieczne jest przeprowadzenie gruntownego oczyszczenia jej szeregów²². Jednym ze środków osiągnięcia tego celu było wycofanie z MO około 50% obecnego składu osobowego i skierowania go do wojska oraz usunięciu byłych partyzantów²³. Pod takim określeniem zdefiniowano element niezdyscyplinowany i to niezależnie od rodowodu politycznego. Realizując nakreślone zadania w pierwszym etapie reorganizacją objęto nią funkcjonariuszy o przeciwstawnym rodowodzie politycznym, którzy znacznie częściej byli wyrzucani z milicji niż kierowani do wojska. Zasadę przekierowania do wojska częściej stosowano wobec byłych członków AL oraz sympatyków PPR.

Panujący chaos, który charakteryzował tworzenie pierwszych struktur MO, znalazł odzwierciedlenie w sprawach kadrowych. Szybko okazało się, iż nowa formacja nie dysponowała funkcjonariuszami posiadającymi wiedzę niezbędną do poprawnego wykonywania swych obowiązków oraz funkcjonowania poszczególnych komórek. Wpływ na to miał dodatkowo brak określonego podziału obowiązków wśród funkcjonariuszy. Sytuację miało poprawić wydane 8 grudnia 1944 r. przez szefa wojewódzkiego MO pismo, w którym zobowiązał podwładnych do jak najszybszego zorganizowania szkoleń celem zapoznania funkcjonariuszy z obowiązującymi przepisami regulującymi stosunki prawne w państwie, a przede wszystkim w milicji²⁴. Dwa dni później na posiedzeniu Komitetu Wojewódzkiego PPR w Lublinie, poświęconemu milicji, podano, iż jest ona obecnie „poważnie zanieczyszczona przez AK-owskie elementy”²⁵. Stwierdzenie to odnosiło się do niemal wszystkich powiatów, a kwestia ta była jedną z najważniejszych spraw poruszanych podczas odprawy komendantów powiatowych MO, jaka odbyła się 16 grudnia 1944 r. Jak podał wówczas przedstawiciel radzyńskiej komendy, jej stan wynosił: 1 oficer, 45

²¹ H. Dominiczak, *Organy Bezpieczeństwa PRL 1944-1990*, Warszawa 1997, s. 30.

²² Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej (dalej: KV PPR), sygn. 295/V, s. 19, Uchwała KC PPR z 19 października 1944 r.

²³ AIPN Lu, sygn. 055/34, Dekrety, rozkazy, instrukcje wydane przez Resort Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie w 1944 r., k. 3.

²⁴ AIPN Lu, sygn. 055/3, Zarządzenia, instrukcje, rozkazy i pisma instruktywne kierownika Resortu i Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie za rok 1944 r., k. 38.

²⁵ APL, KWPPR w Lublinie, sygn. 40, Milicja Obywatelska: Sprawozdania sytuacyjne, raporty, meldunki MO dotyczące nadużyć funkcjonariuszy, protokoły z odpraw, akta spraw, korespondencja PPR w sprawach pracy MO i in., s. 1.

podoficerów oraz 149 szeregowych i osób personelu pomocniczego²⁶.

Pierwszym istotnym krokiem w uregulowaniu spraw strukturalno-organizacyjnych MO były wytyczne KG z końca 1944 r. Zgodnie z nimi organizacja MO na poziomie komend powiatowych przedstawiała się w sposób następujący:

1. Kierownictwo komendy – komendant i jego zastępca do spraw polityczno-wychowawczych, któremu podlegał składający się z 2-3 instruktorów referat polityczno-wychowawczy. Równocześnie zobowiązano komendantów do szybkiego obsadzenia stanowisk zastępców do spraw polityczno-wychowawczych na wszystkich szczeblach, celem podjęcia intensywnej pracy polityczno-wychowawczej.
2. Referat służby zewnętrznej, który w zakresie obowiązków otrzymał sprawy związane z organizowaniem działalności porządkowej milicji, zwalczaniu wykroczeń, drobnej przestępczości, a także planowanie służby i szkolenie zawodowe funkcjonariuszy²⁷.
3. Kancelaria ogólna.
4. Referat kryminalno-śledczy.
5. Referat gospodarczy.
6. Referat personalny – prowadzący między innymi ewidencję i akta personalne funkcjonariuszy²⁸.
7. Referat do spraw specjalnych, zorganizowany w każdej komendzie powiatowej jako pluton operacyjny.

Niższym szczeblem organizacyjnym były komisariaty, na których czele stał komendant wraz z kierownikiem komisariatu, a w jego skład wchodził także: zastępca ds. polityczno-wychowawczych, instruktor lub st. referent służby zewnętrznej, sekretariat, pluton służbowy milicjantów mundurowych, dzielnicowi, komórka śledcza, podoficerowie, dyżurni oraz personel pomocniczy²⁹. Najniższą strukturą terenową były posterunki gminne, w których organizacji można w zasadzie wyróżnić stanowisko komendanta posterunku oraz milicjantów. W początkach 1945 r. na poziomie posterunków gminnych utworzone zostały stanowiska do spraw polityczno-wychowawczych.

Podjęta reorganizacja, a zarazem uporządkowanie strukturalne w szeregach MO, zbiegło się jednocześnie z pierwszą szeroką weryfikacją jej kadr. Brak zachowanych materiałów nie pozwala dokładnie przeanalizować stopnia realizacji nakazanej reorganizacji oraz skali oczyszczenia radzyńskiej milicji z funkcjonariuszy uznanych za nieodpowiednich. Nie zachowało się także zestawienie dotyczące ilości funkcjonariuszy skierowanych w końcu 1944 lub początku 1945 r. do wojska. Pierwszą istotną zmianą w radzyńskiej komendzie było zatwierdzenie na stanowisko nowego komendanta powiatowego Ryszarda Kowalskiego³⁰. Zastąpił

²⁶ Tamże, s. 110.

²⁷ Z. Jakubowski, *Milicja Obywatelska 1944-1948*, Warszawa 1988, s. 126.

²⁸ AIPN Lu, sygn. 055/3, k. 28-29.

²⁹ Z. Jakubowski, *dz. cyt.* s. 125.

³⁰ Ryszard Kowalski, ur. 1 maja 1924 r. we wsi Zelów, ukończył 7 klas szkoły podstawowej, bezwy-
znaniowy, członek PPR. Więcej danych brak.

on pełniący dotychczas tę funkcję M. Melucha przeniesionego na równorzędne stanowisko do KP MO w Siedlcach. W pierwszym po zmianie komendanta zestawieniu stan komendy wynosił 244 osób, co wskazuje, że do tego czasu nie nastąpiła żadna reorganizacja, a wręcz przeciwnie. W porównaniu z danymi z 16 grudnia 1944 r. stan komendy wzrósł o 49 funkcjonariuszy. Najprawdopodobniej było to związane z faktem, iż jeszcze w grudniu 1944 r. utworzono w Radzynie, podobnie jak w ośmiu innych miastach województwa lubelskiego, biura werbunkowe celem szkolenia milicjantów, którzy mieli zostać skierowani do pracy na terenach opuszczanych przez Niemców. Szczegółowo obsada personalna posterunków gminnych przedstawiała się następująco:

Posterunek	Stan liczebny
Komenda Powiatowa	8 osób
Radzyń	33 osoby
Siemień	11 osób
Tłuściec	13 osób
Zahajki	10 osób
Żerocin	19 osób
Szóstka	9 osób
Biała	14 osób
Jabłoń	7 osób
Milanów	15 osób
Brzozowy Kąt	12 osób
Misie	12 osób
Suchowola	15 osób
Kąkolewnica	15 osób
Wohyń	11 osób
Miedzyrzec	27 osób
Komarówka	15 osób

Według tego samego zestawienia aż 202 funkcjonariuszy deklarowało apolityczność, kolejnych 34 przynależność do PPR, 6 do AL oraz 2 do BCh (między innymi Zdzisław Wiater³¹ – z posterunku w Szóstce). Tylko w posterunku miejskim w Radzynie niespełna połowa funkcjonariuszy wywodziła się z PPR, pozostali określali się jako apolityczni. Podobna sytuacja miała miejsce na drugim posterunku miejskim w Miedzyrzeczu Podlaskim oraz na posterunku w Siemieniu³².

Przytoczony stan jest prawdopodobnie ostatnim zestawieniem przed dokonaną reorganizacją, która nastąpiła w styczniu 1945 r. W zestawieniu przygotowanym już po jej przeprowadzeniu stan personalny zmniejszył się do 137 osób³³. Komendantem

³¹ Zdzisław Wiater, s. Antoniego, ur. 5 października 1912 r. we wsi Brzostówka pow. Radzyń, narodowość polska, ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. W okresie 1937/38 członek ZMW „Wici”, W latach 1934-1935 odbywał służbę wojskową. Zmobilizowany w marcu 1939 r. brał udział w wojnie obronnej i trafił do niewoli. Podczas okupacji członek BCh jako drużynowy, w marcu 1943 r. aresztowany przez Gestapo i zwolniony po miesiącu. Po wyzwoleniu wstąpił do MO i pełnił funkcję zastępcy komendanta na posterunku w Szóstce (AIPN Lu, sygn. 0237/684, Akta funkcjonariusza Zdzisława Wiatra).

³² AIPN Lu, sygn. 04/831, k. 108-112.

³³ Tamże, k. 93-102.

powiatowym był R. Kowalski, a sama komenda liczyła 8 ludzi, następne 3 osoby to pracownicy cywilni, kolejne 5 to personel kuchni rozlokowany zarówno w Komendzie Powiatowej, jak i komisariacie w Międzyrzeczu. Posterunek miejski w Radzynie liczył 35 funkcjonariuszy, a jego kierownikiem był plut. Waclaw Gadomski. Komendantem Plutonu Operacyjnego był plut. Arkadiusz Wilczyński, natomiast zastępcą komendanta powiatowego szer. Stanisław Jeż³⁴. Ogólny stan posterunków gminnych przedstawiał się w sposób następujący:

Posterunek	Stan liczebny
Międzyrzec	11 osób (komendant szer. Henryk Lato, a jego zastępcą szer. Jan Melaniuk ³⁵)
Biała	5 osób (komendant szer. Józef Karpiuk ³⁶)
Brzozowy Kąt	5 osób (komendant Bolesław Hordejuk)
Jabłoń	5 osób (komendant kpr. Władysław Marszał)
Kąkolewnica	7 osób (komendant sierż. Edward Skopiński ³⁷)
Komarówka	5 osób (komendant Władysław Zaranko)
Milanów	4 osoby (komendant szer. Władysław Czapski ³⁸)
Misie	4 osoby (komendant szer. Stefan Frączkiewicz ³⁹)

³⁴ Stanisław Jeż, s. Piotra i Kazimiery, ur. 28 stycznia 1926 r. we wsi Rudzieniec, gm. Jabłoń, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Podczas okupacji nie należał do żadnej organizacji. Przyjęty do MO 15 września 1944 r., skierowany następnie na Kurs Oficerów Polityczno-Wychowawczych (AIPN Lu, sygn. 0237/701, Akta funkcjonariusza Stanisława Jeża).

³⁵ Jan Melaniuk, s. Mikołaja i Tekli, ur. 19 stycznia 1908 r. w Międzyrzeczu, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej, rolnik. Od 1930 r. członek PPS i jak podaje tajnie KPP. Pracownik tartaku. W chwili wkroczenia Armii Czerwonej w 1939 r. wstępuje i organizuje w Międzyrzeczu Czerwoną Milicję. Podczas okupacji do żadnej organizacji konspiracyjnej nie należał. Po wyzwoleniu zakłada w Międzyrzeczu komórki PPR i wstępuje do MO w Radzynie (AIPN Lu, sygn. 0237/964, Akta funkcjonariusza Jana Melaniuka).

³⁶ Józef Karpiuk s. Waclawa i Marianny, ur. 14 sierpnia 1919 r. we wsi Augustówka, gm. Siemień, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie 4 klas szkoły powszechnej. Przyjęty do milicji i przydzielony do KPMO w Radzynie 25 września 1944 r. (AIPN Lu, sygn. 0237/483, Akta funkcjonariusza Józefa Karpiuka).

³⁷ Edward Skopiński, s. Stanisława i Anny, ur. 14 lipca 1911 r. w wsi Halasy, gm. Tłuściec, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 6 klas szkoły powszechnej oraz szkołę rzemieślniczą – krawiec. W latach 1931-1936 służył w wojsku, brał udział w wojnie obronnej w 1939 r. Podczas okupacji od 1942 r. członek AK, a następnie – jak pisze – od 1944 r. w AL. Do KPMO w Radzynie przyjęty 25 lipca, 13 sierpnia 1944 r. zatwierdzony na komendanta posterunku w Kąkolewnicy. Zwolniony ze służby w październiku 1946 r. po weryfikacji. Wcześniej kilkakrotnie karany za pijaństwo oraz uchylanie się od służby. Podczas weryfikacji uznany za element dający zły wzór dla innych funkcjonariuszy (AIPN Lu, sygn. 0237/935, Akta funkcjonariusza Edwarda Skopińskiego).

³⁸ Władysław Czapski, s. Jakub i Józefy, ur. 24 marca 1924 r. we wsi Plebania Wola, gm. Dębowa Kłoda, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Podczas okupacji członek AL. Przyjęty do KPMO w Radzynie 25 lipca 1944 r. Uprowadzony przez oddział podziemia zbrojnego 11 stycznia 1947 r. (Akta funkcjonariusza Władysława Czapskiego).

³⁹ Stefan Frączkiewicz, s. Franciszka i Pauliny, ur. 9 września 1912 r. w Wołyniu, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, robotnik folwarczny. W 1934 r. powołany do służby wojskowej w 84 pp. w Pińsku, zmobilizowany w 1939 r. brał udział w wojnie obronnej. Podczas okupacji nie należał do żadnych organizacji. W MO od 2 sierpnia 1944 r. w

Siemień	7 osób (komendant szer. Antoni Mitrus)
Suchowola	6 osób (komendant plut. Władysław Budziak ⁴⁰)
Szóstka	6 osób (komendant szer. Jan Gil ⁴¹)
Thuściec	6 osób (komendant plut. Bronisław Stefaniuk ⁴¹)
Wohyń	7 osób (komendant plut. Jan Pipa)
Zahajki	4 osoby (komendant szer. Jan Chodźko)
Żerocin	4 osoby (komendant szer. Benedykt Siejka)

Dodatkowo dla wzmocnienia dotychczasowej pracy milicji Komenda Wojewódzka skierowała do radzyńskiej komendy z dniem 5 lutego 1945 r. 27 funkcjonariuszy spoza powiatu. Kolejną zmianą było zatwierdzenie w styczniu 1945 r. na stanowisko zastępcy komendanta powiatowego do spraw polityczno-wychowawczych absolwenta Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Lublinie R. Jakubowskiego.

Efekty przeprowadzonej weryfikacji potwierdza także raport szefa PUBP w Radzynie z 20 lutego 1945 r. w którym napisał on, iż nie zauważa się obecnie aby funkcjonariusze sympatyzowali z AK lub BCh. Poprawie miał ulec także stosunek milicjantów do swych obowiązków i ludności, co było związane z uaktywnieniem pracy polityczno-wychowawczej przez R. Jakubowskiego, w stosunku do którego napisano, iż „postawił pracę polityczną na należytych poziomach”⁴³. Stan MO wyniósł wówczas 160 ludzi⁴⁴. Formułowane oceny okazały się jednak zdecydowanie

Plutonie Operacyjnym KPMO w Radzynie, od 28 stycznia 1947 r. przeniesiony do Kompani Operacyjnej KWMO w Lublinie. Od 31 stycznia 1949 r. ponownie w KPMO w Radzynie, 3 listopada przeniesiony do KPMO w Lubartowie, zwolniony 25 stycznia 1952 r. (AIPN Lu, sygn. 0211/662, Akta funkcjonariusza Stefana Frączkiewicza).

⁴⁰ Władysław Budziak, s. Kacpra i Katarzyny, ur. 9 lutego 1904 r. w gminie Prawda, pow. Łuków, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 5 klas szkoły powszechnej, rolnik. W 1925 r. został powołany do wojska i służył w 82 pp w Brześciu, zmobilizowany w 1939 r. brał udział w wojnie obronnej. W czasie okupacji członek BCh, do milicji przyjęty po wyzwoleniu, zwolniony z powodu wieku z dniem 1 października 1945 r. (AIPN Lu, sygn. Akta funkcjonariusza Władysława Budziaka).

⁴¹ Jan Gil, s. Pawła i Marianny, ur. 27 stycznia 1916 r. we wsi Szóstka, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 5 klas szkoły powszechnej, rolnik. Od 1936 r. członek Koła Młodzieży Wiejskiej „Siew” w Szóstce, pod którego przykryciem funkcjonowała komórka KPP, w 1936 r. aresztowany za wywieszenie odezwy komunistycznej na 11 listopada, za co jego koło zostało rozwiązane, od 1937 r. udzielał się w KPP. Podczas okupacji nie należał do żadnej organizacji. Do MO przyjęty 28 sierpnia 1944 r., od 1 lutego 1947 r. mianowany komendantem posterunku w Komarówce, od 1 listopada 1949 r. przeniesiony do Plutonu Operacyjnego w KPMO w Lubartowie, awansowany od 18 marca 1950 r. na zastępcę komendanta powiatowego d/s ORMÓ KPMO w Chełmie, od 27 lipca 1953 r. zastępca komendanta w tej komendzie, od 20 listopada 1958 r. zastępca komendanta MO w Radzynie. Zwolniony z dniem 31 maja 1964 r. (AIPN Lu, sygn. 0237/251, Akta funkcjonariusza Jana Gila).

⁴² Bronisław Stefaniuk, s. Jana i Tekli, ur. 17 lipca 1906 r. we wsi Manie, gm. Thuściec, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, z zawodu rolnik, w latach 1927-1929 odbywał służbę wojskową, brał udział w wojnie obronnej 1939 r. Do 1939 r. członek ZMW „Wici”. W MO od sierpnia 1944 r. do listopada 1945 r. Zwolniony na własną prośbę (AIPN Lu, sygn. 0237/606, Akta funkcjonariusza Bronisława Stefaniuka).

⁴³ AIPN Lu, sygn. 0237/304, Akta funkcjonariusza Romana Jakubowskiego, k 2-5.

⁴⁴ Tamże, sygn. 036/4, Sprawozdania dekadowe agenturalno-operacyjne PUBP Radzyń, k. 12.

przedwczesne, gdyż już w sprawozdaniu z końca lutego wskazywano na niewystarczający stan osobowy MO wobec silnie operującego podziemia zbrojnego. W konfrontacji z którym sytuację milicjantów pogarszał ich stan uzbrojenia oraz istniejące w dalszym ciągu powiązania z członkami tych organizacji⁴⁵. W tym czasie w areszcie przebywali komendanci posterunków gminnych w Misiach oraz Komarówce, którym zarzucano złożenie broni i rozbrojenie posterunków w starciu z podziemiem, oraz komendant posterunku w Jabłoni, który wprowadził w błąd oddział pościgowy UB. Żle oceniano także samego komendanta powiatowego kpr. R. Kowalskiego pisząc, iż jest osobą wysoce zarozumiałą i unikającą współpracy z UB⁴⁶. W związku z czym wnioskowano o zmianę na tym stanowisku, jednak ze względu na chwilową poprawę swojej postawy, zaniechano czasowo jej przeprowadzenia. Niewiele lepsza ocena odnosiła się do całości obsady personalnej komendy, której zarzucano niskie zaangażowanie polityczne, zły stan moralny oraz częste przypadki pijaństwa. Znacznie bardziej stanowczo oceniano MO w kolejnym raporcie datowanym na marzec 1945 r., w którym ponownie znalazła się informacja, iż posterunki były nadal opanowane przez elementy wrogie obecnej partii. W dalszej części raportu zarzucano zarówno komendantowi powiatowemu, jak i komendantom gminnym brak odpowiedniej dyscypliny wśród podległych im funkcjonariuszy, tolerowanie pijaństwa, a co za tym idzie wielokrotne przypadki nie przestrzegania tajemnicy służbowej. Niska dyscyplina była widoczna szczególnie na posterunkach gminnych, ale także i w samej komendzie. Powracającym nieustannie problemem zarówno w raportach PUBP, jak i samej milicji była kwestia odpowiedniego upartyjnięcia jej struktur oraz funkcjonariuszy, co w ocenie PPR mogło podnieść zdyscyplinowanie i efektywność pracy. Poziom pracy całej milicji w powiecie radzyńskim skrytykował także na forum KP PPR w dniu 3 kwietnia 1945 r. sowiecki komendant wojenny powiatu mjr Czernow⁴⁷. Kolejna krytyczna ocena padła na posiedzeniu KP PPR w dniu 6 kwietnia 1945 r. Nakazano wówczas staroście przeprowadzić rozmowę z komendantem powiatowym i zobowiązać go do jak najszybszego zaprowadzenia należytego porządku⁴⁸. W okresie tym (1 kwietnia 1945 r.) stan osobowy komendy wynosił 177 osób, z czego: Wydział Śledczy liczył 5 osób, posterunek miejski w Radzynie 27 osób, Pluton Operacyjny 28, posterunek miejski w Międzyrzeczu 18 oraz 4 pracowników kuchni. W odniesieniu do posterunków gminnych ich stan przedstawiał się następująco: najliczniejszą obsadę miał posterunek w Tłuszc – 9 funkcjonariuszy, następnie Brzozowy Kąt – 8, Suchowola, Wołyń, Żerocin, Siemień i Komarówka po 7, Jabłonia, Kąkolewnica – po 6, Milanów – 5, Misie, Zahajki i Szóstka – po 4 funkcjonariuszy⁴⁹.

Kolejne istotne zmiany w komendzie nastąpiły w początkach kwietnia 1945 r. Pierwszą była zmiana na stanowisku komendanta Plutonu Operacyjnego, którym został z pierwszym dniem miesiąca funkcjonariusz tej komendy Jan Wojciechow-

⁴⁵ Tamże, k. 15.

⁴⁶ Tamże, k. 19.

⁴⁷ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 1, s. 7, Konferencje Powiatowe – protokoły.

⁴⁸ Tamże, sygn. 5, s. 2, Egzekutywa KP – protokoły 1945-1948 r.

⁴⁹ AIPN Lu, sygn. 04/831, k. 83092, Wykazy funkcjonariuszy KPMO – Radzyń 1944-45 r.

ski⁵⁰. Wojciechowski pochodzący z województwa poznańskiego w okresie okupacji nie był związany z żadną organizacją podziemną. Dotychczasowy komendant Arkadiusz Wilczyński został przeniesiony na stanowisko rusznikarza w KW MO w Lublinie⁵¹. Trzy dni później (4 kwietnia) zmieniono kierownika Referatu Śledczego szer. Zygmunta Okowańczuka⁵², który został przeniesiony na równorzędne stanowisko do KP MO w Kraśniku. Na jego miejsce skierowano z tejże komendy ppor. Modesta Złotogórskiego, pełniącego w niej dotychczas funkcję kierownika Referatu Śledczego⁵³. Trwająca niemal od stycznia reorganizacja była najpełniej widoczna w stale zmieniającym się stanie osobowym komendy, który na dzień 1 maja liczył 181, miesiąc później 174, by na koniec czerwca osiągnąć liczbę 186 funkcjonariuszy.

Formułowane przez powiatowych członków PPR oceny i zarzuty wobec milicji zbiegły się z uchwałą władz centralnych partii podjętą w dniu 4 czerwca 1945 r., zalecającą zastąpienie na wszystkich szczeblach milicji, dotychczasowych pełnomocników PPR komórkami partyjnymi. Jej celem było podniesienie poziomu moralno-politycznego i zawodowego milicjantów, ale przede wszystkim ich wychowania w duchu wierności ludowej ojczyźnie, a zwłaszcza partii⁵⁴. Mimo ogromnego zaangażowania w podjęte działania, komenda powiatowa w Radzynie, a zwłaszcza jej posterunki gminne, nie były w stanie przeprowadzić wyznaczonych działań w nakreślonym terminie. Tym samym, zarówno komenda, jak i posterunki, w dalszym ciągu pozostawały pod wpływem elementu niechętnego nowej władzy. Zapewne to było przyczyną kolejnej reorganizacji radzyńskiej komendy, której pierwszym

⁵⁰ Jan Wojciechowski, s. Franciszka i Ewy, ur. 2 stycznia 1895 r. we wsi Cichowo, pow. Kościan, woj. poznańskie, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej, rolnik. W 1914 r. służył w wojsku niemieckim, a w latach 1918-1920 w Wojsku Polskim w 82 pp. Syberyjski. Podczas okupacji jako wysiedleńca z województwa poznańskiego przybył dnia 15 września 1940 r. do wsi Sewerynowka. Po wyzwoleniu w dniu 25 lipca 1944 r. wstąpił do MO w Radzynie. Mianowany z dniem 1 kwietnia 1945 r. na stanowisko komendanta Plutonu Operacyjnego przy KP MO w Radzynie. W lipcu 1946 r. mianowany do stopnia sierżanta. Zdjęty z ewidencji komendy 16 sierpnia 1947 r. z powodu zgonu (AIPN Lu, sygn. 0237/278, Akta funkcjonariusza Jana Wojciechowskiego).

⁵¹ AIPN Lu, sygn. 0237/278, k. 16.

⁵² Zygmunt Okowańczuk, s. Jana i Ludwika, ur. 23 marca 1909 r. w Belczac, pow. Lubartów, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie matura i 2 lata szkoły wyższej. W 1931 r. odbywał służbę wojskową, od 1934 r. członek PPS pełniący funkcję sekretarza powiatowego. Podczas okupacji nie brał udziału w żadnych organizacjach. Przyjęty do MO 17 września 1944 r. pełnił funkcję kierownika Referatu Śledczego KP MO w Radzynie, przeniesiony następnie na równorzędne stanowisko do KP MO w Kraśniku. W dniu 14 maja 1945 r. przeniesiony do Wydziału Śledczego przy KW MO w Lublinie. W styczniu ukarany aresztem za notoryczne upijanie się. Wydalony z milicji z dniem 3 lutego 1946 r. (AIPN Lu, sygn. 0211/2145, Akta funkcjonariusza Zygmunta Okowańczuka).

⁵³ Modest Złotogórski, s. Modesta i Waclawy, ur. 15 kwietnia 1908 r. w miejscowości Human niedaleko Kijowa, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie. Do 1914 r. przebywał w Rosji, w latach 1928/29 służył w Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu, urzędnik - ukończył dwa lata prawa. W okresie od 1930 do 1939 r. pracował jako urzędnik w Sądzie Grodzkim w Janowie Lubelskim. Podczas okupacji pracował w charakterze kierownika budowy parowozowni w Rozwadowie. Przyjęty do KP MO w Kraśniku w dniu 1 września 1944 r. W dniu 1 maja 1945 r. zatwierdzono mu stopień podporucznika, który otrzymał jeszcze w czasie służby w AL. Wydalony z dniem 9 listopada 1945 r. jako osoba niepewna politycznie i element reakcyjny (AIPN Lu, sygn. 0237/904, Akta funkcjonariusza Modesta Złotogórskiego).

⁵⁴ P. Majer, dz. cyt., s. 144.

krokiem był rozkaz komendanta wojewódzkiego z 8 czerwca 1945 r., oddelegujący dotychczasowego komendanta R. Kowalskiego do Szkoły Oficerskiej. Na jego miejsce mianowano z dniem 15 czerwca Stanisława Warzęchowskiego⁵⁵, który pełnił dotychczas funkcję zastępcy komendanta do spraw polityczno-wychowawczych KP MO w Łukowie, gdzie zyskał zaufanie i dobrą opinię władz politycznych. Nowy komendant już w pierwszych dniach swego urzędowania został obarczony koniecznością jak najszybszego i należytego przeszkolenia oraz wyposażenia funkcjonariuszy. Wśród najbardziej palących potrzeb było zapewnienie podstawowych materiałów biurowych oraz odpowiednie dozbrojenie. Zasadność przyjętych działań podkreślało sprawozdanie KW MO w Lublinie z 26 czerwca 1945 r.⁵⁶

W realizacji czerwcowych uchwał władz naczelnych PPR zaangażowały się również Komitet Powiatowy tej partii w Radzynie, który w odniesieniu do własnej komendy omówił nakreślone zalecenia na zjeździe w dniu 8 lipca 1945 r.⁵⁷ Zgodnie z przyjętymi wówczas wnioskami, poprawę sytuacji miała zapewnić zmiana na stanowisku instruktora polityczno-wychowawczego, które od 15 sierpnia objął Czesław Gniazdowski⁵⁸. Siedem miesięcy wcześniej ukończył on Centralny Kurs PPR w Łodzi. Gniazdowski w okresie okupacji należał do jednego z oddziałów partyzantki sowieckiej operujących na terenie powiatu łukowskiego i siedleckiego, co

⁵⁵ Stanisław Warzęchowski, ppor. MO, s. Michała, ur. 22 lutego 1902 r. we wsi Sułozyn pow. Lubartów, narodowość polska, bezwyznaniowy, wykształcenie 7 klas szkoły powszechnej. Od 1927 r. członek KPP. Wstąpił do MO 25 lipca 1944 r. w Łukowie, gdzie z dniem 21 października 1944 r. został mianowany zastępcą komendanta powiatowego MO ds. Polityczno-Wychowawczych. Przeniesiony z dniem 15 czerwca 1945 r. na stanowisko komendanta do KPMO w Radzynie. W styczniu 1946 r. S. Warzęchowski został aresztowany przez KPMO i przekazany do dyspozycji Wojewódzkiego Urzędu Kontrwywiadu WBW i MO. Następnie skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Lublinie za nadużycia i wydalony z MO z dniem 16 lutego 1946 r. (AIPN Lu, sygn. 0237/950, Akta funkcjonariusza Stanisława Warzęchowskiego).

⁵⁶ AIPN Lu, sygn. 04/420, Meldunki, raporty i telefonogramy aktualnych zdarzeń i sytuacji na terenie woj. lubelskiego, k. 131.

⁵⁷ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 1, s. 10.

⁵⁸ Czesław Gniazdowski, s. Kazimierza i Antoniny, ur. 15 kwietnia 1918 r. w Kole n/Wartą woj. poznańskie, wyznanie rzymskokatolickie, narodowość polska, ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Mieszkał w miejscowości Sompolno pow. Koło. W wieku 17 lat wyjechał do Warszawy podejmując pracę w Zakładach Samochodowych. W 1938 r. wstąpił do PPS. W 1939 r. brał udział w obronie Warszawy. W 1941 r. uciekł z Warszawy do Łukowa. W 1943 r. żandarmeria niemiecka zabiła jego żonę, a on sam uciekł do lasu. Tam trafił do oddziału partyzantki sowieckiej pod dowództwem „Serafina”, gdzie pełnił funkcję dowódcy oddziału zwiadowczego pod pseudonimem „Piórko”, operującego na terenie powiatu łukowskiego i siedleckiego. Po wkroczeniu Armii Czerwonej został powołany przez Komitet Wojewódzki PPR do organizacji PPR w powiecie łukowskim. W listopadzie 1944 r. został wybrany na I sekretarza Komitetu Miejskiego. W tym czasie pracował jako zwiadowca w PUBP w Łukowie. W styczniu 1945 r. został powołany na Kurs Centralny PPR w Łodzi, po ukończeniu którego został skierowany do Zarządu Wojewódzkiego ZWM i otrzymał polecenie organizacji związku w powiecie łukowskim. W lipcu 1945 r. skierowano go do służby w KPMO w Łukowie, a z dniem 15 sierpnia został przeniesiony do KPMO w Radzynie na stanowisko instruktora do spraw polityczno-wychowawczych, od 2 listopada 1945 zastępca komendanta powiatowego w KPMO w Lubartowie. W lipcu 1946 r. awansowany do stopnia podporucznika. Od 5 lipca 1947 r. p.o. zastępcy komendanta powiatowego w Chełmie, a od 10 marca 1949 r. zastępca komendanta w tej komendzie. Zwolniony z MO z dniem 16 września 1949 r. jako nieodpowiadający wymaganiom (AIPN Lu, sygn. 0288/269, Akta funkcjonariusza Czesława Gniazdowskiego).

w ocenie władz partyjnych miało gwarantować właściwy kierunek pracy politycznej. Reorganizacja na stanowisku instruktora zaowocowała podjęciem regularnych zebrań koła PPR w Komendzie Powiatowej, które od sierpnia odbywały się przeciętnie co dwa tygodnie⁵⁹. Praca ta jednak nie przełożyła się na posterunki gminne, na których jeszcze w ostatnim miesiącu 1946 r. istniało tylko jedno koło PPR. Powodem takiej sytuacji była aktywność podziemia zbrojnego, z którym nadal współpracowała duża liczba milicjantów. Potwierdzały to sprawozdania z narady WUBP z 16-18 sierpnia 1945 r., w których czytamy:

Ze sprawozdań kierowników PUBP wynika, że Milicja Obyw[ate]lska prawie w całym województwie jest Akowska. To jest skandaliczne, my musimy mieć milicję demokratyczną, bo ona jest siłą zbrojn[ą] demokracji. Ten problem jest również b[ardzo] ważny i oczyszczenie Milicji z faszystowskich elementów, leży na barkach kierowników PUBP⁶⁰. Najprawdopodobniej pod wpływem tych opinii i zaleceń radzyński komendant przygotował zestawienie w którym wskazywał, iż na 193 funkcjonariuszy 20 „nie nadaje się do służby”⁶¹.

Wydaje się jednak, iż w porównaniu do płynących raportów i ocen, wskazanie tylko 20 milicjantów, którzy nie spełniali wymogów, było liczbą znacznie zaniżoną. Pracę komendy miało usprawnić także skierowanie kilku kolejnych funkcjonariuszy do Szkoły Podoficerskiej w Garbowie, wśród których znalazł się między innymi Tadeusz Miszczuk⁶². Po raz kolejny kwestie reorganizacji omówiono na posiedzeniu egzekutywy PPR w dniu 6 września 1945 r. Uczestniczące w niej osoby największe zastrzeżenia wysuwały wobec funkcjonariuszy i pracy posterunków w Suchowoli, Milanowie i Jabłoni. To one jako pierwsze miały zostać objęte szczegółową kontrolą, która miała polegać przede wszystkim na przesunięciach kadrowych w obrębie innych posterunków⁶³. Równocześnie zalecono komendantowi powiatowemu przeprowadzenie dokładnej inspekcji całości podległych mu struktur oraz zakazania milicjantom posiadania sklepów w tych miejscowościach gdzie pracują.

Jeszcze 1 października 1945 r. stan komendy wynosił 189 osób. Funkcję komendanta pełnił S. Warzęchowski, kierownikiem Wydziału Śledczego był ppor. M. Złotogórski, zastępcą komendanta do spraw polityczno-wychowawczych chor. R. Jakubowski. Przy komendzie prowadzono również kuchnię, w której pracowało 5 osób. Posterunek miejski w Radzynie liczył 25 funkcjonariuszy, a jego komendantem był plut. Jan Gil. Komendantem drugiego posterunku miejskiego znajdującego się w Międzyrzeczu i liczącego 20 funkcjonariuszy był plut. Henryk Lato. Komendantami pozostałych posterunków byli odpowiednio: Brzozowy Kąt – sierż. Antoni

⁵⁹ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 17, s. 6, Materiały I sekretarza – sprawozdania.

⁶⁰ AIPN Lu, sygn. 055/6, k. 66, Protokoły z kontroli wycinkowej oraz protokoły z odpraw WUBP i PUBP.

⁶¹ Tamże, sygn. 04/831, k. 37-43.

⁶² Tamże, sygn. 0237/443, k. 42, Akta funkcjonariusza Tadeusza Miszczuka.

⁶³ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 5, s. 3, Egzekutywa KP – protokoły 1945-1948 r.

Kowalczyk⁶⁴, Jabłoń – p.o. komendanta kpr. Adam Kołtun⁶⁵, Kąkolewnica – szer. Franciszek Narojek⁶⁶, Milanów – plut. Władysław Czapski, Misie – Tadeusz Głowniak, Siemień – plut. Antoni Mitrus, Suchowola – plut. Jan Dobrowolski, Szóstka – szer. Władysław Sobieszuk⁶⁷, Tłuściec – sierż. Bronisław Stefaniuk, Zahajki – szer. Jan Chodźko, Żerocin – plut. Sergiusz Maloszuk. W omawianym okresie z ogólnego stanu komendy sześciu funkcjonariuszy przebywało w szkołach podoficerskich oraz oficerskich. Kolejne 16 uznawano za dezertersów, a trzech znajdowało się w areszcie PUBP⁶⁸. Zdecydowana większość z wymienionych komendantów posiadała jedynie niepełną szkołę powszechną, podczas okupacji nie angażowała się w działania konspiracyjne, nie miała również żadnych doświadczeń w pracy w organach porządkowych.

Prowadzona niemal przez cały rok 1945 r. weryfikacja, poza funkcjonariuszami związanymi z podziemiem zbrojnym, objęła także funkcjonariuszy wywodzących się lub sympatyzujących ze SL, byłych funkcjonariuszy przedwojennej Policji Państwowej, których kilku również znalazło się w radzyńskiej KPMO, jednak nie zajmowali oni żadnego z kierowniczych stanowisk, oraz osoby uznawane za niepewne politycznie. Wśród wydalonych znalazł się między innymi M. Złotogórski pełniący funkcję kierownika Referatu Śledczego, który w ocenie komisji został uznany za element reakcyjny i niepewny politycznie. Zmniejszający się stale stan osobowy komendy, który 1 listopada 1945 r. wyniósł 162 funkcjonariuszy, potwierdzał trwającą reorganizację, jednak w żaden sposób nie poprawił jej funkcjonowania. W wielu opiniach nadal pojawiały się stwierdzenia, że w dalszym ciągu wśród milicjantów panuje demoralizacja, pijaństwo, obsada posterunków gminnych nie reaguje na kradzieże czy rozboje, a niektórzy funkcjonariusze sami biorą w nich udział. Dodatkowo na posiedzeniu KP PPR w dniu 3 listopada 1945 r. postanowiono rozszerzyć wzajemne kontakty MO z UB celem większego oddziaływania

⁶⁴ Antoni Kowalczyk, s. Stanisława i Franciszki, ur. 13 czerwca 1903 r. w gminie Białobrzeg, pow. Łuków, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 5 klas szkoły powszechnej, rolnik. W roku 1924 r. powołany do służby wojskowej w 34 pp w Białej Podlaskiej, zmobilizowany w marcu 1939 r. Podczas okupacji do żadnych organizacji nie należał. W milicji od lutego 1945 r., od 19 marca 1945 r. mianowany komendantem posterunku w Brzozowym-Kącie (AIPN Lu, sygn. 0237/753, Akta funkcjonariusza Antoniego Kowalczyka).

⁶⁵ Adam Kołtun, s. Adama i Anny, ur. 27 stycznia 1901 r. w Bezwoli, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 3 klasy szkoły podstawowej, rolnik, członek POW. W latach 1918-1921 służył w wojsku. Podczas okupacji nie należał do żadnej organizacji. Po wyzwoleniu wstąpił do MO na posterunku w Jabłoni, następnie zarówno on jak i kilku kolejnych funkcjonariuszy z tego posterunku zostali oskarżeni o kontakty z oddziałem NSZ za co zostali w dniu 15 maja 1946 r. wydalenii z milicji (AIPN Lu, sygn. 0237/551, Akta funkcjonariusza Adama Kołtuna).

⁶⁶ Franciszek Narojek, s. Aleksandra i Józefy, ur. 9 czerwca 1921 r. we wsi Tłuściec, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz 3 klasy szkoły zawodowej, z zawodu kowal. Przydzielony na posterunek w Kąkolewnicy jako jego komendant z dniem 6 lipca 1945 r. (AIPN Lu, sygn. 0237/395, Akta funkcjonariusza Franciszka Narojka).

⁶⁷ Władysław Sobieszuk, s. Bazylego i Marii, ur. 21 maja 1919 r. we wsi Szóstka, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 5 klas szkoły powszechnej, z zawodu stolarz. W MO od września 1944 r., zwolniony na własną prośbę z dniem 1 października 1945 r. (AIPN Lu, sygn. 0237/865 Akta funkcjonariusza Władysława Sobieszuka).

⁶⁸ AIPN Lu, sygn. 04/831, Wykazy funkcjonariuszy KPMO – Radzyń 1944-45 r., k.19-22.

politycznego na służące w nich osoby⁶⁹. Decyzja ta miała bezpośredni związek z postępującym coraz wyraźniej od października rozkładem pracy polityczno-wychowawczej, za co odpowiedzialny był R. Jakubowski. Według zachowanych ocen niechęć Jakubowskiego do pracy była podyktowana stanowiskiem i postawą samego komendanta S. Warzęchowskiego, który będąc często pijany i demoralizował podległych sobie milicjantów⁷⁰. Kwestia stosunku oraz zachowania Warzęchowskiego, jak i 4 innych komendantów powiatowych z województwa lubelskiego, była tematem pisma komendanta wojewódzkiego MO L. Radeckiego do KW PPR w Lublinie z dnia 12 stycznia 1946 r.⁷¹

W wykazie stanu komendy na 1 grudnia 1945 r. podano liczbę 165 funkcjonariuszy, z których 91 zostało przyjętych do pracy jeszcze w 1944 r. Z tego Komenda Powiatowa liczyła 26 osób. Funkcję komendanta pełnił nadal ppor. S. Warzęchowski, zastępcą polityczno-wychowawczym był formalnie chor. R. Jakubowski – przebywający na urlopie. W tym czasie główny ciężar pracy polityczno-wychowawczej spoczywał na instruktorsze polityczno-wychowawczym pchor. Stanisławie Borasie⁷². Pluton Operacyjny liczył 31 funkcjonariuszy, a jego komendantem był sierż. Jan Wojciechowski. W odniesieniu do posterunku miejskiego w Międzyrzeczu, zmianie uległ jego stan personalny, który zmniejszył się do 7 funkcjonariuszy. Natomiast w odniesieniu do pięciu kolejnych posterunków zmienili się ich komendanci. Nowym komendantem liczącego 7 osób posterunku w Jabłoniu został kpr. Tadeusz Miszczuk⁷³. Komendantem 6 osobowego posterunku w Misiach został szer. Franciszek Biernacki⁷⁴. W Siemieniu komendantem liczącego 6 funkcjonariuszy

⁶⁹ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 5, s. 4.

⁷⁰ AIPN Lu, sygn. 0237/304, Akta funkcjonariusza Romana Jakubowskiego, k 2-5.

⁷¹ APL, KWPPR w Lublinie, sygn. 40, s. 163.

⁷² Stanisław Boras s. Tomasz i Heleny, ur. 28 września 1914 r. we wsi Dragany w gm. Wysokie, pow. Krasnystaw, ukończył 7 klas szkoły powszechnej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie. W 1932 r. wstąpił do zorganizowanego przez Ludwika Goralą koła ZMW „Wici”. Przed wojną służył w 45 pp w Równem, gdzie ukończył Szkołę Podoficerską w stopniu kaprała. Od 1940 r. członek BCH i SL „Roch”. Do MO wstąpił 3 stycznia 1945 r. i został przydzielony do komendy miasta Lublina. Z dniem 31 października 1945 r. przeniesiony z Lublina do KPMO w Radzynie na stanowisko zastępcy komendanta powiatowego MO. W dniu 5 lipca 1947 r. przeniesiony i zatwierdzony na stanowisko instruktora polityczno-wychowawczego w KPMO w Krasnymstawie (AIPN Lu, sygn. 0211/193, Akta funkcjonariusza Stanisława Borasa).

⁷³ Tadeusz Miszczuk, s. Władysław i Zofia, ur. 27 stycznia 1925 r. Nieciecz, pow. Lida. W czasie okupacji należał krótko do AK pod pseudonimem „Żbik” i pełnił funkcję dowódcy drużyny. Do milicji wstąpił w dniu 20 stycznia 1945 r. Zatwierdzony 6 lutego i przydzielony do posterunku w Jabłoniu jako jego komendant. Z dniem 7 sierpnia 1945 r. skierowany do Szkoły Podoficerskiej w Garbowie, po ukończeniu której z dniem 6 maja 1946 r. został przydzielony do Plutonu Operacyjnego KPMO w Radzynie. W kolejnych latach stwierdzono podczas weryfikacji, iż podczas okupacji był członkiem AK. Zwolniony z dniem 31 XII 1949 r. i objęty sprawą ewidencyjną (AIPN Lu, sygn. 0237/443, Akta funkcjonariusza Tadeusza Miszczuka).

⁷⁴ Franciszek Biernacki, s. Stanisława i Marianny, ur. 10 grudnia 1924 r. w Grabowcu w gm. Misie, wyznanie rzymskokatolickie, narodowość polska, ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Podczas okupacji członek BCH. Po wyzwoleniu wstąpił do MO i służył na posterunku w gminie Misie. Zwolniony z milicji z dniem 25 maja 1946 r. na podstawie orzeczenia lekarskiego (AIPN Lu, sygn. 0237/141, Akta funkcjonariusza Biernackiego Franciszka)

szy posterunku został kpr. Waław Osieński⁷⁵, natomiast komendantem 7 osobowego posterunku w Szóstce został kpr. Antoni Wilk. W Żerocinie na stanowisko komendanta 7 osobowego posterunku mianowano plut. Stanisława Pula. W zestawieniu tym wymieniono także obsadę trzech posterunków, które w poprzednich sprawozdaniach nie były ujęte. Były to: posterunek Biała, który liczył 6 osób, a jego komendantem był kpr. Mieczysław Jerzyna⁷⁶, Komarówka liczący również 6 osób, na czele z komendantem Józefem Karpiukiem oraz Wołyń obsadzony przez taką samą liczbę funkcjonariuszy, którym kierował szer. Czesław Welikan⁷⁷. Z ogólnego stanu komendy 1 osobę uznano za zaginioną, a kolejne dwie za dezerterów. W tym samym wykazie podano, iż wszyscy za wyjątkiem jednego milicjanta, który podał wyznanie prawosławne, deklarowali wyznanie rzymskokatolickie, natomiast komendant określił się jako bezwyznaniowy⁷⁸.

W opinii szefa radzyńskiego UBP z 31 grudnia 1945 r. znalazła się informacja, iż milicja w dalszym ciągu nie zwalcza grup politycznych i rabunkowych, a sami milicjanci wielokrotnie współpracują z podziemiem lub bandami⁷⁹. Przekładało się to na fakt, iż żaden z posterunków nie przysyłał do powiatu meldunków z przebywających na jego terenie uzbrojonych grup podziemia⁸⁰. Kwestia ta była także najczęstszym powodem płynących z województwa nagan i pouczeń wobec większości milicjantów. W przygotowanej zaledwie kilkanaście dni później opinii po raz kolejny wskazywano na postępujący w radzyńskiej komendzie rozkład organizacyjny oraz dyscyplinarny, którego pogłębiało dodatkowo flegmatyczne ustosunkowanie do istniejącego stanu rzeczy samego komendanta. Podobna postawa

⁷⁵ Waław Osieński s. Józefa i Marii, ur. 16 X 1911 r. w Dębicy Wielkiej, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Przed wojną służył w 83 pp w Kobryniu. Do KPMO w Radzynie wstąpił 30 sierpnia 1944 r., w dniu 25 kwietnia 1945 r. został przeniesiony do posterunku MO w Siemieniu na teże komendzie, gdzie pełnił służbę do 28 stycznia 1947 r., a następnie został przeniesiony do Kompani Operacyjnej KWMO w Lublinie (AIPN Lu, sygn. 0211/2181, Akta funkcjonariusza Waława Osieńskiego).

⁷⁶ Mieczysław Jerzyna, s. Andrzeja i Marianny, ur. 21 lipca 1919 r. we wsi Osiny w gm. Żyrzyn w pow. Puławy, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 lata szkoły zawodowej. Do 1939 r. członek SL, rolnik, podczas okupacji członek BCh. W dniu 17 lipca 1945 r. przyjęty do Kompani Operacyjnej MO w Lublinie, a następnie skierowany do Szkoły Podoficerskiej do Garbowa. Po jej ukończeniu skierowany z dniem 26 września 1945 r. do KPMO w Radzynie. Wydalony z milicji z dniem 30 marca 1946 r. na podstawie orzeczenia lekarskiego. Wcześniej sprawdzany pod kątem politycznym czy nie należy do PSL. (AIPN Lu, sygn. 0237/358, Akta funkcjonariusza Mieczysława Jerzyny).

⁷⁷ Czesław Welikan, s. Jana, ur. 15 sierpnia 1924 r. we wsi Belno, gm. Biała, pow. Radzyń, narodowość polska, ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, rolnik. Podczas okupacji nie należał do żadnej organizacji. Do MO przyjęty 1 maja 1945 r. Przeniesiony z dniem 28 sierpnia 1945 r. z posterunku Komarówka do posterunku Wołyń, gdzie pełnił funkcję komendanta. W dniu 1 IV 1946 r. przeniesiony dyscyplinarnie z komendanta posterunku Wołyń do Plutonu Operacyjnego za niewypełnianie swych obowiązków. Zwolniony z dniem 1 marca 1947 r. (AIPN Lu, sygn. 0237/688, Akta funkcjonariusza Czesława Welikana).

⁷⁸ AIPN Lu, sygn. 04/831, Wykazy funkcjonariuszy KPMO - Radzyń 1944-45 r., k. 1-3.

⁷⁹ Przykładem byli funkcjonariusze z posterunku w Komarówce: Jan Hurko czy Waław Osieński, utrzymujący kontakty z oddziałem „Roli”. Na obu wymienionych UBP zaprowadził w 1948 r. sprawę ewidencyjno-operacyjną (AIPN Lu, sygn. 0211/2181, Akta funkcjonariusza Waława Osieńskiego, s. 67).

⁸⁰ AIPN Lu, sygn. 036/5, Raporty i meldunki sytuacyjne PUBP w Radzynie, k. 15.

charakteryzowała pracę większości milicjantów, a sam komendant nie był w stanie tego zmienić⁸¹. Jako przykład może posłużyć sytuacja z 26 stycznia 1946 r., która miała miejsce podczas operacji prowadzonej wobec członków podziemia we wsi Kozły. Uczestniczący w niej funkcjonariusze milicji nie tylko nie chcieli podjąć walki ze spotkanym oddziałem, ale do tego samego namawiali funkcjonariuszy UB⁸². Kolejnym przypadkiem było rozbrojenie bez walki w dniu 31 stycznia 1946 r. posterunku w Kąkolewnicy. O konieczne zmiany, a w pierwszym rzędzie zwiększenie stanu osobowego radzyńskiej komendy, jak i UB, postulowali w styczniowym sprawozdaniu członkowie KP PPR, upatrując w tym jedyne wyjście dla podjęcia zdecydowanych działań wobec podziemia⁸³.

Kolejna zmiana była podyktowana zatrzymaniem w lutym 1946 r. za nadużycia finansowe dotychczasowego komendanta S. Warzęchowskiego oraz referenta gospodarczego Władysława Zielińskiego. Sam Warzęchowski został wydalony dyscyplinarnie z milicji 16 lutego 1946 r.⁸⁴ Z dniem 10 lutego nowym komendantem liczącej 139 funkcjonariuszy komendy został kpt. Andrzeja Pajdo⁸⁵, jego zastępcą natomiast kpr. Mikołaj Płochow⁸⁶. Przed nowym komendantem postawiono zadanie przeorganizowania 18 osobowej Komendy Powiatowej, a w następnej kolejności także i pozostałej kadry. W przypadku posterunków w Jabłoni, Milanowie, Suchowoli, Siemieniu, Wohyniu, Komarówce i Misiach niewielkiej zmianie uległ jedynie ich stan personalny, nie zmienili się natomiast komendanci. W przypadku liczącego 9 osób posterunku w Międzyrzeczu jego komendantem został kpr. Stanisław Kalenik⁸⁷, natomiast 4 osobowego posterunku w Tłuscu jego komendantem

⁸¹ Tamże, sygn. 036/9, Sprawozdania i raporty miesięczne, okresowe, dekadowe oraz raporty specjalne szefa i poszczególnych Sekcji PUBP wraz z załącznikami, k. 58.

⁸² Tamże, k. 56.

⁸³ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 17, Materiały I sekretarza – sprawozdania, s. 35.

⁸⁴ Obaj zatrzymani zostali skazani wyrokiem WSR w Lublinie w dniu 13 listopada 1946 r. na karę 1 roku więzienia.

⁸⁵ Andrzej Pajdo, s. Piotra i Rozalii, ur. 22 listopada 1903 r. w we wsi Machowa woj. Kieleckim, narodowość polska, ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W latach 1925-1937 służył w KOP. Podczas okupacji członek 5 Brygady AL operującej między innymi w lasach parczewskich. Przyjęty do KPMO w Biłgoraju w dniu 27 lipca 1944 r., w listopadzie 1944 r. awansowany do stopnia porucznika, od 10 lutego 1946 r. przeniesiony na stanowisko komendanta KPMO w Radzynie, od 7 maja 1947 r. komendant KPMO w Kraśniku, a od 2 marca 1948 r. w dyspozycji Wydz. Personalnego KGMO (AIPN Lu, sygn. 0357/664, Karta ewidencyjna funkcjonariusza Andrzeja Pajdo).

⁸⁶ Mikołaj Płochow, s. Aleksandra i Julii, ur. 1 lutego 1918 r. w Starobińsku (ZSRR), narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie. Przyjęty do milicji 16 sierpnia 1944 r. a po ukończeniu dwutygodniowego kursu polityczno-wychowawczego mianowany na stanowisko zastępcy komendanta do spraw polityczno-wychowawczych KPMO Tomaszowie Lubelskim, w lutym skierowany na zastępcę komendanta do spraw polityczno-wychowawczych w KPMO w Radzynie po aresztowaniu byłego zastępcy komendanta w Radzynie, z dniem 8 lipca 1946 r. został ponownie przeniesiony na stanowisko instruktora polityczno-wychowawczego w KPMO w Tomaszowie Lubelskim. *Biogram Mikołaja Płochowa*, opr. J. Romanek [w:] *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Tomaszowie Lubelskim w latach 1944-1956*, pod red. G. Jońca, Lublin 2009, s. 269.

⁸⁷ Stanisław Kalenik, s. Aleksandra i Marianny, ur. 1 października 1912 r. we wsi Polskowola, gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 4 oddziały szkoły powszechnej, rolnik. W roku 1933 został powołany do odbycia służby wojskowej w 84 pp w Pińsku. Zmobilizowany w 1939 r., brał udział w wojnie obronnej. Podczas działań wojennych dostał się do nie-

był kpr. Józef Szczepański. Z ogólnego stanu w areszcie przebywało 11 funkcjonariuszy, kolejnych 24 uznawano za dezertersów, 2 przebywało w szpitalu, a 8 na szkole w Garbowie⁸⁸. W kolejnym miesiącu stan komendy zmniejszył się do 137 osób, a w sierpniu osiągnął 127 funkcjonariuszy.

W myśl wytycznych zarządu polityczno-wychowawczego 8 maja skierowano na stanowisko zastępcy komendanta powiatowego KP MO w Radzynie Władysława Warabidę⁸⁹, absolwenta Szkoły Polityczno-Wychowawczej w Łodzi⁹⁰. Prowadzona weryfikacja objęła po raz kolejny funkcjonariuszy podejrzanych o współpracę z podziemiem zbrojnym oraz sympatyzowanie z opozycją polityczną utożsamianą z PSL. W maju 1946 r. pod takim zarzutem wydano dyscyplinarnie czterech funkcjonariuszy z posterunku w Jabłoni: Adama Kołtuna, Franciszka Hurko, Dominika Kędrackiego i Kazimierza Ilczuka, którym postawiono zarzut współpracy z NSZ. W tym samym okresie usunięto ze stanowiska F. Biernackiego komendanta posterunku w Misiach (byłego członka BCh), czy M. Jerzynę komendanta posterunku w Białej (byłego członka BCh i sympatyka PSL). Wymowną oceną istniejącego w komendzie stanu pozostaje opinia dotycząca jednego z funkcjonariuszy T. Głowniaka, którego w maju 1946 r. uznano za osobę niepewną politycznie, wykazującą „skłonności ku PSL”, co dyskryminowało go w pełnieniu jakichkolwiek funkcji w MO. Zalecając w związku z tym przyjmowanie na stanowiska oficerskie i kierownicze ludzi pewnych i zaufanych, i jak czytamy w piśmie szefa Zarządu Polityczno-Wychowawczego MO w Warszawie do lubelskich władz wojewódzkich milicji, o ile to możliwe członków PPR gdyż ludzi takich w strukturach milicji na Lubelszczyźnie jest bardzo mało⁹¹.

Stan liczebny radzyńskiej komendy obrazuje zestawienie przygotowane tuż przed odwołaniem ze swego stanowiska dotychczasowego komendanta kpt. A. Pajdo. Sama Komenda Powiatowa liczyła wówczas 25 osób, Pluton Operacyjny

woli i trafił jako jeńiec wojenny do Niemiec, skąd uciekł po półtora roku. Jego rodzice zostali zastrzeleni przez AK, a on sam poszukiwany przez podziemie zbrojne z powody czego uciekł do Warszawy i tam przebywał i pracował aż do końca wojny. Po wyzwoleniu powrócił na teren powiatu do wsi Polskowola. Przyjęty do MO z dniem 20 kwietnia 1945 r. do Plutonu Operacyjnego KP MO w Radzynie. W listopadzie 1946 r. Komisja Weryfikacyjna wydalila go z szeregow MO za nałogowe pijaństwo i uchylanie się od służby (AIPN Lu, sygn. 0237/717, cz. I, Akta funkcjonariusza Stanisława Kalenika).

⁸⁸ AIPN Lu, sygn. 04/852, Wykaz funkcjonariuszy KP MO w Radzynie 1946 r., k. 112-114.

⁸⁹ Władysław Warabida, ur. 26 czerwca 1925 r. w Łodzi, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, wykształcenie Kurs Szkoły Zawodowo-Mechanicznej. Po wyzwoleniu wstąpił do PPS w Łodzi. Od marca 1945 r. został skierowany do realizacji Reformy Rolnej w woj. gdańskim. Do MO wstąpił 4 września 1945 r. do KP MO w Skierniewicach, 25 listopada 1945 r. został skierowany do Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Łodzi, od 30 kwietnia 1946 w dyspozycji zastępcy komendanta wojewódzkiego MO w Lublinie, następnie przydzielony na stanowisko komendanta powiatowego MO w Radzynie z dniem 8 maja 1946 r. Z powodu pobicia innego funkcjonariusza i otrzymania 14 dniowego aresztu zawieszony w czynnościach z dniem 13 listopada 1946 r., a następnie przeniesiony dyscyplinarnie z dniem 25 lutego 1947 r. do komisariatu IV w Lublinie na stanowisko zastępcy kierownika komisariatu do spraw polityczno-wychowawczych. Wydalony z MO z dniem 30 września 1948 r., a 18 stycznia 1949 r. skazany wyrokiem WSR w Lublinie na 4 lata więzienia (AIPN Lu, sygn. 0211/3171, Akta funkcjonariusza Władysława Warabidy).

⁹⁰ AIPN Lu, sygn. 0211/3171, s. 50.

⁹¹ Tamże, sygn. 0211/74, Akta funkcjonariusza Aleksandra Głowniaka, k. 23.

34 osoby, a posterunki odpowiednio: Międzyrzec 18 osób, Tłuściec 6, Suchowola i Wołyn po 5, Milanów i Siemień po 4. Jednocześnie nie obsadzone z powodu braku ludzi były posterunki: Biała – obsługiwany przez Pluton Operacyjny, Posterunek w Jabłoni i Brzozowym Kącie – obsługiwany przez milicjantów z posterunku w Milanowie. Posterunek w Kąkolewnicy, Zahajkach, Żerocinie i Szóstce obsługiwany przez funkcjonariuszy z Międzyrzeca, zaś posterunek w Komarówce obsługiwany przez funkcjonariuszy z Wołynia⁹².

Do 26 października obsada komendy zmniejszyła się do 125 funkcjonariuszy, z tej liczby aż 22 było uprowadzonych, aresztowanych lub uznanych za dezertów. Kolejnych 3 przebywało w szpitalu. Ten kolejny spadek wynikał bezpośrednio z aktywności podziemia zbrojnego, jak i podjętej od września 1946 r. powtórnej weryfikacji milicyjnych kadr, która miała w pierwszym rzędzie wyeliminować z tej formacji osoby, które przynależały zarówno do ruchu ludowego, a w szczególności członków lub sympatyków PSL. Warto wspomnieć, iż według szacunków Stanisława Rutkowskiego pod koniec 1946 r. w skali kraju liczba milicjantów związanych z PSL wzrosła niemal dwukrotnie⁹³. Kwestia ta dotyczyła również i powiatu radzyńskiego. Równocześnie w myśl uzgodnień zapadłych na posiedzeniu KP PPR w dniu 19 października 1946 r. przystąpiono do rozbudowy w strukturach milicji istniejących kół PPR⁹⁴. Od 1 października nowym komendantem został por. Władysław Filipczuk⁹⁵. Sytuacja w milicji była kolejny raz jednym z głównych tematów posiedzenia KP PPR w Radzynie w dniu 8 listopada 1946 r. Przybyły na nie nowo mianowany komendant szczegółowo omówił sytuację jaką zastał w komendzie oraz sprawę osadzenia w areszcie sekretarza koła PPR przy MO. Według uzasadnienia Filipczuka, sekretarz trafił do niego za nieprzestrzeganie dyscypliny, co spotkało się ze zrozumieniem obradujących, którzy po raz kolejny wskazywali na konieczność dalszego oczyszczenia zarówno MO, jak i UB⁹⁶. Jedną z pierwszych decyzji Filipczuka było zawieszenie w czynnościach dotychczasowego zastępcy komendanta do spraw polityczno-wychowawczych plut. W. Warabidę, członka PPS, oskarżonego o pobicie jednego z funkcjonariuszy radzyńskiej komendy⁹⁷. Kolejnym funkcjonariuszem zwolnionym w październiku 1946 r. przez Komisję Weryfikacyjną był E. Skopiński, były komendant posterunku w Kąkolewnicy.

Prowadzona weryfikacja spowodowała, iż do 26 grudnia 1946 r. stan komendy utrzymał się na poziomie 125 funkcjonariuszy. Komendantem powiatowym był

⁹² Tamże, sygn. 04/852, k. 36-40.

⁹³ S. Rutkowski, *Organizacja Polskiej Partii Robotniczej w organach Milicji Obywatelskiej*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1978, nr 19, s. 49.

⁹⁴ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 5, s. 6.

⁹⁵ Władysław Filipczuk, s. Andrzeja i Marii, ur. 23 grudnia 1920 r. na terenie ZSRR, narodowość polska, ukończył 7 klas szkoły powszechnej, bez zawodu. Podczas okupacji członek AL i PPR, przyjęty do KPMO w Radzynie w dniu 14 sierpnia 1944 r., 3 kwietnia 1945 r. delegowany do KWMO w Lublinie na Kurs Oficerski, a następnie awansowany do stopnia chorążego. W dniu 1 października 1946 r. zatwierdzony na stanowisko komendanta KPMO w Radzynie, 1 lutego 1950 r. przeniesiony na stanowisko komendanta powiatowego w Kraśniku. Od dnia 7 lipca 1951 r. w dyspozycji Oddziału Personalnego KGMO (AIPN Lu, sygn. 0357/184, Karta ewidencyjna funkcjonariusza Władysława Filipczuka).

⁹⁶ APL, KP PPR w Radzynie, sygn. 4, Plenarne posiedzenia – protokoły 1945-1948, s. 4.

⁹⁷ AIPN Lu, sygn. 04/852, k. 3.

W. Filipczuk. Pluton Operacyjny liczył 25 funkcjonariuszy. Natomiast pozostałe posterunki odpowiednio:

Posterunek	Stan liczebny
Międzyrzec	14 funkcjonariuszy (komendant st. sierż. Czesław Janociński) ⁹⁸
Milanów	6 funkcjonariuszy (komendant kpr. Stanisław Kuziora)
Siemień	4 funkcjonariuszy (komendant Waław Osieński)
Suchowola	5 funkcjonariuszy (komendant plut. Jan Dobrowolski)
Tłuściec	5 funkcjonariuszy (komendant kpr. Józef Szczepaniuk ⁹⁹)
Wołyń	4 funkcjonariuszy (komendant Jan Kurowski)

Dodatkowo na stan komendy wchodziło 13 członków ORMO, którzy od dnia 1 listopada 1946 r. pełnili na niej stałą służbę. Komendantem ORMO był wówczas szer. Antoni Wierzchowski¹⁰⁰. W szpitalu przebywało 3 funkcjonariuszy. Kolejnych 2 było uprowadzonych, 3 przebywało w areszcie, a 17 uznano za dezertersów¹⁰¹. W wykazie osób na funkcjach oficerskich KP MO w Radzynie na dzień 26 grudnia 1946 r. wyszczególniono 5 osób, 3 z PPR byli to plut. Stanisław Rączka¹⁰² – zastępca komendanta powiatowego, kierownik Referatu Śledczego z PPR – st. sierż. Józef

⁹⁸ Czesław Janociński, s. Jana, ur. 5 marca 1920 r. w Kol. Łuszczów, gm. Wólka, pow. Lublin, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej, rolnik. Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. Przyjęty do MO z dniem 1 września 1944 r. jako instruktor szkoleniowy w Batalionie Operacyjnym KGMO, z dniem 2 marca 1946 r. przeniesiony do KPMO w Lublinie na stanowisko komendanta posterunku w Wólce powiat Lublin. Z dniem 22 października 1946 r. przeniesiony do KPMO w Radzynie, 1 lutego 1947 r. przeniesiony na stanowisko dowódcy Plutonu Kompani Operacyjnej (AIPN Lu, sygn. 0211/1041, Akta funkcjonariusza Czesława Janocińskiego).

⁹⁹ Józef Szczepaniuk, s. Jana i Ludwika, ur. 14 stycznia 1915 r. we wsi Rogoźnica, gm. Tłuściec, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, robotnik rolny. W latach 1937-1939 odbywał służbę wojskową. W KPMO w Radzynie od 24 sierpnia 1944 r., z dniem 28 stycznia 1947 r. przeniesiony do Kompani Operacyjnej w KWMO. Zwolniony dyscyplinarnie 26 kwietnia 1947 r. (AIPN Lu, sygn. 0211/2938, Akta funkcjonariusza Józefa Szczepaniuka).

¹⁰⁰ Antoni Wierzchowski, s. Waławki i Marianny, ur. 1 lipca 1914 r. we wsi Krasewice, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, 5 klas szkoły powszechnej. W 1936 r. powołany do odbycia służby wojskowej w 4 Batalionie Pancernym w Brześciu, zmobilizowany w marcu 1939 r. Podczas okupacji nie należał do żadnej organizacji. W marcu 1946 r. skierowany przez KP PPR do pracy w milicji, a następnie zatwierdzony na zastępcę komendanta powiatowego d/s ORMO (AIPN Lu, sygn. 0211/4046, Akta funkcjonariusza Antoniego Wierzchowskiego).

¹⁰¹ AIPN Lu, sygn. 04/852, Wykaz funkcjonariuszy KPMO w Radzynie 1946 r., k. 13-17.

¹⁰² Stanisław Rączka, s. Ludwika i Katarzyny, ur. 24 kwietnia 1923 r. we wsi Rybaszowice, pow. Bielski, woj. Kraków, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz kurs przysposobienia rolnego, przed 1939 r. członek ZMW „Wici”. Podczas okupacji wysiedlony z rodziną do Niemiec. Przyjęty do MO w dniu 1 maja 1945 r. w Katowicach. Z dniem 1 września 1945 r. przydzielony do Komendy Miasta Lublina i skierowany na Szkołę Podoficerską w Garbowie. Od 15 grudnia 1946 r. przydzielony do KPMO w Białej Podlaskiej na stanowisko instruktora polityczno-wychowawczego. Od 15 grudnia 1946 r. awansowany na stanowisko zastępcy komendanta KPMO w Radzynie. Z dniem 15 września 1949 r. przeniesiony na stanowisko podoficerskie do dyspozycji komendanta KWMO w Lublinie jako nieodpowiadający wymaganiom aparatu szkoleniowo-politycznego. Zwolniony dyscyplinarnie z dniem 15 października 1949 r. (AIPN Lu, sygn. 0211/2488, Akta funkcjonariusza Stanisława Rączki).

Petkowicz¹⁰³, komendant Plutonu Operacyjnego z PPR st. sierż. J. Wojciechowski (dobrze oceniany ze swej pracy). Instruktorem polityczno-wychowawczym był członek SL plut. Stanisław Boras (źle oceniany ze swej pracy). Drugi instruktor polityczno-wychowawczy – plut. Józef Cembala (nie deklarował żadnej przynależności politycznej)¹⁰⁴. W kolejnym wykazie datowanym na 26 stycznia 1947 r. podano, iż stan komendy zmniejszył się do 120 osób. W tym 51 funkcjonariuszy przyjętych w 1944 r., 45 przyjętych w 1945 r., 12 przyjętych w 1946 r. oraz 2 przyjętych już w 1947 r.¹⁰⁵

Analizując proces tworzenia radzyńskiej milicji od chwili wkroczenia na teren powiatu Armii Czerwonej oraz komunistów należy zwrócić uwagę na kilka zasadniczych elementów tego procesu. Przejmowanie władzy przez komunistów obnażyło przede wszystkim ich ogromną słabość kadrową oraz organizacyjną, co przekładało się bezpośrednio na skład osobowy tworzonego przez nich aparatu. Dało to możliwość rywalizacji, przynajmniej w początkowym okresie, z narzucanym siłą ustrojem przez inne ugrupowania polityczne. Pozwoliło również przeniknąć do powstających struktur MO dużej grupie tzw. karierowiczów, którzy upatrywali w niej możliwość społecznego awansu lub szybkiego wzbogacenia się. Analizując akta personalne funkcjonariuszy widać wyraźnie duży procent byłych członków BCh i SL „Roch” z okresu okupacji. Bezpośrednią konsekwencją tego była konieczność kilkakrotnej weryfikacji jej składu osobowego, którą podejmowali komuniści wraz z umacnianiem swojej dominacji. Kolejną cechą charakterystyczną całego procesu tworzenia milicji w powiecie radzyńskim była duża fluktuacja jej kadr i to zarówno w obrębie samej komendy, jak i poza nią. Jej podłoże, poza kwestiami politycznymi, należy upatrywać w wysokim procencie popełnianych nadużyć, braku dostatecznego wyszkolenia i kompetencji oraz nagminnym pijaństwem.

¹⁰³ Józef Petkowicz, s. Wiktora i Karoliny, ur. 19 marca 1920 r. we wsi Kostry, gm. Milanów, pow. Radzyń, narodowość polska, wyznanie rzymskokatolickie, ukończył 7 klas szkoły powszechnej, z zawodu stolarz. Członek ZMW „Wici”. Podczas okupacji więziony przez Niemców. Po wyzwoleniu wstąpił do MO z dniem 12 lutego 1945 r., w dniu 29 września 1945 r. przydzielony na Kurs Szkoły dla Oficerów w Centrum Wyszkożenia w Słupsku, po powrocie zatwierdzony z dniem 21 maja 1946 r. na stanowisko kierownika Referatu Służby Śledczej KPMO w Radzyniu, z dniem 10 kwietnia 1947 r. przeniesiony na równorzędne stanowisko do KPMO w Lubartowie. Zwolniony z milicji w październiku 1950 r. w związku z utrzymywaniem kontaktów z członkami AK. W czerwcu 1951 r. został skazany przez WSR w Lublinie (AIPN Lu, sygn. 0211/2290, Akta funkcjonariusza Józefa Petkowicza).

¹⁰⁴ AIPN Lu, sygn. 04/852, k. 1.

¹⁰⁵ Tamże, k. 8-11.

Summary

The managing staff of the Command of District Civil Militia in Radzyń (the MO) 1944-1946

Reproducing of the managing staff of the Command of District Civil Militia in Radzyń (the MO) in the first period its organizing and functioning. Analysis of this issue, as one of the component elements of process taking over the authority by communist, has in the author's opinion the basic meaning in understanding of mechanisms on terrain of discussed administrative district.

Creating the MO by members of local communist structures (the AL, the PPR) and persons who sympathized with them was not lent on finished conception of its meaning and the part in communist foundations of structural state. In such situation new formation was treated as authority order coming into being to town council called national council simultaneously.

The received in article chronological frames make up one of the most dynamic periods of creating the of the command the MO in Radzyń. Initial date is moment of the abandonment administrative district by german administration. The finishing caesura is 1946 yr, when the december reports of District Command inform that in consequence of reorganization was removed the most of officers who were nappropriate politically and morally. The MO was formed according to foundations of new authority.